

د غوايانو (۷-۸ ثور) پاڅونونه او نیمه پېړۍ رواني ویرانۍ

د افغانستان د جنگونو او انقلابونو تبعات او عبرتونه

محمد آصف ننگ

له پکتیکا څخه

شخصاً د افغانستان په تاریخ کې کوم انقلاب، د انقلاب په معنا، او د خودجوشه انقلابي بدلونونو ثمره نه وینم، بلکې غالباً راغلي بدلونونه هومره زموږ د ملت د ارادو او آرمانونو نه بلکې زیاتره د لویو قدرتونو د شطرنج نتیجه ده. معمولاً هغه څه چې وینو هغه څه چې راغلي او هغه څه چې راروان دي که کاملاً نه وي نو تر ډیره حده د پرديو مداخلو، د یرغلگر ځواکونو مقدماتي او تطبيقي پلانونه، وسله والې مداخلې او په نتیجه کې یې داخلي جگړې، نیابتي جنگونه، وسلوالې مبارزې او کودتاگانې دي...!! د نیمې پېړۍ د ناآرامیو نچوړ همدومره دی.

د کمونیستي ډلو له لورې د ثور د ۷مې کودتا (۱۳۵۷) او د مجاهدينو له لورې د ثور پر ۸ مه (۱۳۷۱ ش) د کابل سقوط، یو یې هم انقلابي جریان نه و، دواړه وسله والې پدیدې وې، اول یې هدف ته د رسیدو لپاره د ولس ملاتړ نه درلود او دویم یې هدف ته تر رسیدو وروسته د ولس ملاتړ له لاسه ورکړ...!!

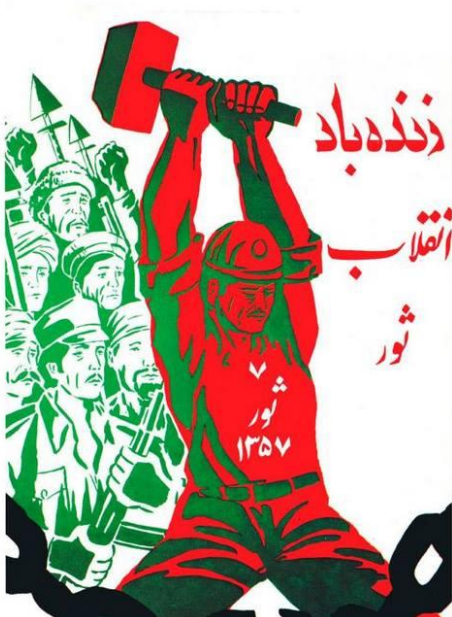
انقلاب یو سپېڅلی مفهوم او د ډېرو آگاه، هدفمند او آرمانی ملتونو کار وي او غالباً د یوه ناسازه حالت په وړاندې د بهبود، عدالت او سازندګۍ په هدف په لاره اچول شوی د ارزښتونو پیکار وي... اما فقیر ملتونه په یوه کاملاً معکوس فورمول کې د انقلاب تر شعار لاندې د بدو او تاواني بدلونونو، مغلوبه جگړو، نیابتي جگړو او د لویو قدرتونو په لوبو کې قرباني کيږي په ضمن کې د همدې فقیرو او نادانو ټولنو روشنفکران یې د اجیر او مرتجع په نقش کې د جگړو له بازار خپل کاروبار په فرصت طلبه نقشونو کې چلوي!! ځکه خو د روشنفکرانو له اړخ د سولې او استقرار هڅه محض د دوی د منافعو او قدرت نیوني تر حده وي، نو فقیر او ضعیف وطنونه د دوامداره جگړو په میدان پاته کيږي، ځکه خو پدغسې ټولنو کې د سولې او نجات امید لویو ځواکونو (نړیوالو) او یا د ملګرو ملتونو ناچله سازمان ته پاته کيږي، نو په دغسې ټولنو کې به سوله او ثبات څوک او څنګه راولي؟؟

د کلتوري او اخلاقي زوال پیل

پدې مقاله کې مو د تیرو وسله والو بدلونونو او جگړو پر تدمیري تباهیو، تخریباتو، وژنو او مادي ویجاړیو تمکین ندی کړی یواځې مو پر دوو دریو رواني او کلتوري اغیزو بحث کړی.

د شوروي تر یرغل وروسته د جهاد او هجرت د دوران کیسه که څه هم تیره شوې او تر تاریخ تېره حادته ده، مګر له دې تاریخ سره زموږ د تاریخ ډېر تاریخي روایتونه او د افغاني کلتور ډیر زرین ارزښتونه مات او یا له ویاړمن تاریخ څخه مو هغه عالي کرکټرونه او اخلاقي مکارم سوکه سوکه خارج شول چې جبران یې په جدي توګه پکار دی...!!

په هجرت کې د امریکایی او عربي خیراتونو او د افغان کمیشنری تر چتر لاندې زموږ د مبارزاتو مسیر د لویو سیالانو پر محور بسیج شو او د هجرت تقدس، دملي وقار پټکی او د پرده دارو پړوني مو د خیرات او راشن په لین ودرول او همداسې راولویدل...!! د هجرت له چاپیریال سره سوکه سوکه عادي شوو، د خیرات او مدد

اخيسته د شرم پر خای د يوه مسلم حق په عنوان او د ترلاسه کيدو لپاره يی ټټر پاره کول د غيرت په سمبول بدل شو... د خيرات پديده په امريکايی عصر کې مجدداً په (حق او عزت) او حصول يې په استحقاق تبديله شوه. د همت او شهادت مټې يې راستسي کړې، د ابتکار او تخليق قوت يې په ضعف باندې بدل کړ، د کار او زحمت پديده يې په مفتخواری او د بل په چوپړ د بخشونو په کمایي تبديله کړه...! تر جهاد وروسته د جگړو کرغړن تداوم د سيمه ييزه غديو پر وابستگيو او قماري پروژو تبديل شو..!

د جغرافيا او نژاد تزلزل!

په تېره نیمه پېړۍ کې د وطندوستي او وطن پالنې پدیده په سوسیالستي او اسلامي ناسیونالیزمونو کې دومره تته شوه چې د خاوري تمامیت ته گواښ پېښ شو، زموږ سیال گاونډیانو ته د دغو دوو ناسیونالیزمونو ترویج او تقدس ډیر گټور تمام شو، چا د پنځمې صوبې په سترگه ورته زړه ښه کړ، چا د لوی فارس د حدوداتو د تکمیل په حیث یې ددې خاوري د مالکیت احساس کاوه او شوروي اتحاد خو د خپلو ثوري ملگرو په کامیابۍ سره دا وطن د خپل سره تمامیت برخه وبلله... که له یوې خوا د جغرافیایي تمامیت لپاره افغاني نیشنلیزم او وطندوستۍ یوه ژوره ضربه ولیدله نو بلخوا د قومونو د تفرقې استعماري پروژه تر ټولو کامیابه وچلده، آن تر مسلح مبارزاتو یې اغیز ژور وو، دلته هرچا د خپل متعلق کور شعور ایجاد کړ، د لوی فارس نژاد، د لوی ترکمن نژاد، د لوی تاجک نژاد، د لوی پښتون نژاد، د لوی مغل او...همداسې ورپسې د تجزیې او فدرالونو د ایجاد شعور د دې انقلابونو او جنگونو میراث دی... د ملي وحدت او قومي مشارکتونو تر عنوان د تیرو دوو لسیزو حکومتداري یې بدترین میراث دی، نن چې د افغان او افغانیت له نوم او د افغانستان له نوم د بېزاری هواخواهان گورم، زموږ د روڼ آندو د ټیټې مفکورې کچې ته خفگان راځي...ددې بېزاری جدي علاج او ددې فکري خلا مثبته، عادلانه او رغنده ډکونه پکار ده!

اما د پورته دوو پدیدو (جگړو او انقلابونو) تبعات یا پیامدونه یې:

#لومړۍ پیامد:

امريکايی دوه لسیزې

د شوروي اتحاد پر يرغل، کودتاگانو او د جهاد پر دوران هغه پورته د مقدمې بحث کافي بولم، خو په تير شل کلن دوران کې، د خارجي حضور په لسیزو کې، د دویمې نړیوالې جگړې د فرعي حوادثو په څېر افغانستان تکراراً د یوې نړیوالې لوبې (د ۹/۱۱ د یوې لویې حادثې) د فرعي داستان په څېر پاتی شو، نه د اصلي داستان...عیناً لکه د کارگو کولت Cargo cult سرگذشت (لنډون یی لاندې وگورئ. (*).

(*) د آرام اقيانوس د ملانزيا په يوې ځنگليزه جزيرې کې د جاپان او امريکا سرتيرو د جگړې د اکمالاتو په موخه يوه موقته هوايي اډه جوړه کړه، بومي تورپوستو خلکو ورته د سپينو پريښتو په ستره کتل ځکه چې دوی يې په مجاني خيراتونو، بخشونو، مشروباتو او په مفت کاليو عادت کړل... دويم نړيوال جنگ ختم شو، دا هوايي اډه تخلیه او شنه شوه... بومي خلکو عقیده درلوده چې دا د خدای نعمتونه وو، خدايان له دوی خفه شول او پر دوی يې نعمتونه قطعه کړل، د سپين پوستو پرستش يې شروع کړ... مگر د ورې نس لپاره يې د همت او زحمت په ځای تر آخره د جهالت يو ځانگړی مذهب جوړ کړ کارگو کولت...مگر بيا هيڅکله دوی چا په غلامۍ هم ونه نيول او تر نن پورې همداسې د سپين پوستو جهازونو ته په اميد وخت تيروي!...نه بل نړيوال جنگ راغی، نه هلته هوايي اډه جوړه شوه او نه استعماري ځواکونو ورته تر جگړې وروسته مجاني خيراتونه وروليرل...زمونږ د ولس وضعيت تر کارگو کولت کم ندی، لاهم د هماغو مجاني ډالرو او هماغسې خارجي حضور او د هغوی پر يمن د تاج او تاراج هوسيان اميد لري چې داسې يوه برکتی څپه به راشي او د دوی وزرونه به بيا بال و پر وکړي!!!

خارجي حضور پريمانه مجاني ډالري هېواد ته « په غير اقتصادي شکل » پمپ کړې، خلک يې بد آموزه کړل، له مودې او نوبت مخکي يې ډير ميليونان کړل، ډير خامان يې د پخو مناسبو خاوندان کړل... دا او بله بده پدیده يې دا وه چې د عزت او وقار ځای مفتخواری، د همت او شهامت ځای درباري درآمد او د مشرانو مقام مدني قشر ونيو...اثرات يې نن هم دوام لري....

بر علاوه لدې خيراتي تذليل سره د فکري اسارت حس غښتلی شو، پر پردیو اتکا، د هر ډول بدلون نقش نړيوالو (امريکا) ته حواله کول دا يې تر ټولو خطرناکه او د شعوري وابستگۍ تر ټولو لوی اغېز دی!..

#دويم پيامد

د فقر او غربت د معالجه څرک لانه لگي... دا چې هېواد مو تر ټولو نه زيات د فقيرو هېوادو په رديف کې ياديري، د وطن پر تندي تر دې بل بې عزته لقب نشته، هره ورځ چې فرياد کوو... مونږ ډېر غريب يو، مونږ له قحطۍ سره مخ يو، مونږ ته ډېر خيرات لازم دی، پر مونږ رحم وکړئ او... دا د ملت د ذلت تر ټولو ستر آدرس دی...د فقر او مسکنت روايت به خامخا حقيقي وی... مگر هغه عوامل چې مونږ لدې ځايگي وباسي! آيا واقعاً پرې کار کوو؟! پدې خاطر چې بيا د ناکامه او نامراده انقلابونو کوربانه نشو، حتمن بايد پاخه بناوی ايجاد کړو...

#درېم پيامد

د جگړو يوه بله پايله بې سوادۍ او له علم او تکنولوژۍ بې برخوالې ده، جهالت د جگړو مور ده، د جهالت په سبب راباندې لویی لوبي رواني دي او مونږ يې پېړۍ پېړۍ په هلاکت کې ساتلې يو، نو د جهالت علاج علم دی...د احتياج علاج ايجاد او زحمت دی، پخپل لاس کار، پخپل همت فعاليت او له پردې خيرات استغنا ده...ناپوهي د پسماندگۍ او احتياج اساس دی، په احتياج کې ولسونه گدايگر او خيراتخور شي، د خيراتخور ملت هویت بايد فوراً بدل او د نړيوالو مجاني مرستو دکانونه بايد بند يا بې پر اقتصادي برنامو تعویض کړو...که دېته تدبیر ونشي او همداسي د نړيوال بانک، او نړيوال غذايي سازمان سپکو ذليلو ادبياتو، ذلتباره راپورونو او ذليلو مرستو ته څنگ ووهو او بيا بيا په خيراتي لين له دريدو ننگ ونکړو را روان نسل به مو په کومو اخلاقي ستندردونو مزین وی؟؟ د سپکونو پر سر د تنکیو ماشومانو او اسپنديانو سترگو ته څير شئ، د هغو تنکیو جلکیو سپيرو لاسونو ته چې هر موټر ته له يوې بستې قلمونو سره خیر غواړي دقت وکړئ...!! آیا د وطن وگړې مو ښادمن او بسيا ښکاري؟

د پسا انقلاب دوران!!

آيا پسا انقلاب رارسيدلى دى، كه نور نور راروان دي؟

يوه مقوله ده، وايى چې كه د آشوب او شورش ډله كاملاً شكست ونه خوري او له جگړو لاس وانخلي نو مقابل لوري يې جگړه نده گټلې، معكوس مفهوم يې دا ده چې كه د آشوب او شورش ضد طرف (چې دولتونه دي) جگړه ونه گټي نو پر غليم او گواښونو ندي بريالې شوي.

د افغانستان د جگړو يو واقعيت دا دى چې د جگړو او تضاد اطراف تر بدلون وروسته هم حضور لري، البته چې د سرکوب له لارې قطعاً هغسې تصفيه امكان نلري چې د يوه اړخ وجودي حضور كاملاً منتهې شي، د بغاوت پديده په مشاركت، ادغام او انضمام Annexation بايد منتهې كړى شي يعنې د ملي پخلاينې او ملي مشاركت د پروگرام له لارې، نه د نابودولو او هلاكت له لارې...

يواخې د امريكا تر وتلو وروسته په ميليوني كچه ناراض، مخالف يا ويريدلي افغانان له وطن وتلې دي، ورسره زمونږ په شاوخوا كې او هم په نړيواله كچه زمونږ د جغرافيا لپاره د جگړو خريداران شته، د دوى د اور بلولو لپاره اسباب او كسان شته، دلته په وطن كې د قناعتونو جگړه پاى ته نده رسيدلې، يواخي د جگړې ميدان ندى چې په تصرف سره يې لوبه ختمه شي... تر څو چې د ټول ملت په اراده او آزاد تصميم د مشروع اقتدار او بيا دملي حاكميت لپاره د قانون دولت ايجاد نشي او د قوانينو په تطبيق او رعايت سره اقتدار نه وي تمثيل شوى دلته به خفگان، اعتراض او شكوه وجود ولري او همدا درې پديدې كه دوامداره او مزمنې شي په ملي قهر تبديلدلى شي، ملي قهر د بغاوت او شورش مبنا ده چې مخه يې په سرکوب نشي نيول كيداى، فقر او غربت هم هغه عوامل دي چې د مخفي قهر په توگه تراكم كوي او بيا برجسته ستيح ته صعود كوي...مگر دا په قدرت كې د موجوده مسوولينو وظيفه ده چې د ملي ثبات او مشروع اقتدار لپاره څنگه او څه وخت لاس پكار كيږي...!

نتيجه:

د نيمې پېړۍ جگړو افغانستان ته برياوى نه، بلكې مزمن منفي تبعات يې درلودلې دي دا څو پورته يې تبعات ندي سل نور نور دي...

#دجنگ ثمره هومره زلمو ته خوندوره نه وي څومره چې كونډو، يتيمانو، قربانيانو او خانه خرابانو ته ترخه وي!!

#جنگ قطعاً تكميلات نه بلكې نقصانات او احتياج له ځان سره لري؛ مگر آيا د سړيو، د پگړيو نقصانات يې كم دي؟! مگر د وطن د پنگو گودرونو او د تالا سويو سرو غميو تاوان يې آسانه جبرانيږي؟!

#دجنگونو لپاره خريداران، د تضاد او انتقام انگيزه او د جگړو اسباب لير يا ډير وجود لري... ممكن نړۍ په لويو لوبو (عربي خليج، اوكرين او...) كې د بوختيا په سبب افغانستان له خپلو لومړيتوبونو ايستلې وي، چې دا فرصت بايد غنيمت وگڼل شي او د ملي ثبات برنامې په جدي توگه تر كار لاندې ونيول شي، كنې د نړۍ د تصفې او د لويو ځواكونو د كشمكش تر ټولو احتمالي سيمه منځنۍ آسيا ښودل كيږي..

#مگر په ياد بايد ولرو چې زمونږ جغرافيا د ډيرو لويو (سيمه ييزه تصفيو) او (نړيوالو نيابتي سياليو) لپاره مساعده ده، كه اساسي بدلونونه او د مشروع اقتدار عناصر تكميل او په اقتصادي لحاظ په سيمه ييز اتصال منتج نشي د ندامت لپاره به بيا فرصت پاتې نشي، ځكه خو تاكيد كوم چې د انقلابونو او جنگونو تاريخ ته مراجعه او د تير شويو حوادثو مجدداً موشگافانه قرائت پكار دى، بخصوص د هغو لپاره چې د واک په دوران كې خپل قدرت په اقتدار تبديلو ته عزم نلري او خپل سراسري امنيت په دايمي ثبات د تبديلولو لپاره تر كار او اقدام يې اطمينان زيات ښكاري...!

#نيمه پېړۍ تر نن پورې ځكه هيڅ يوه انقلابي جريان (كودتاى، وسله وال مقاومتونو او نظامي غلبو) دلخواه نتيجه نده ترلاسه كړې ځكه چې د واک په دوران كې يې جوړ شوې نظامونه د ملت له اصلي پشتوانې بې برخې او په يو ډول توتالريستي، تك حزبي او په تماميت خواه ډول يې د واک تقسيم د خپلو وفادارانو ترمنځ شروع كړى، د بهبود په اميد يې هماغسې دوام ورکړى چې په همدې سبب د زوال كندې ته غورځيدلي، د

جمهوريت په دوران کې د سولې او پخلاينې لپاره هغه فرصتونه فوت شول چې که واقعاً په لومړيو کلونو کې تعقيب شوې وای د ډيرو بدبختيو مخه به نيول شوې وه...آنکه نيآموخت از روزگار، هيچ نيآموخت ز هيچ آموزگار...!!

زه شخصاً د نيمې پېړۍ د شکست خوړلو انقلابونو (!) او حکومتونو قرباني او هم يې چشم ديد گواه (شاهد علی العصر) یم، د ملتونو حقيقي ملاتړ که نه وي د نړۍ هيڅ قدرت دلته د نظامونو د بقا تضمين نشي کولی، دا يو مناسبي تذکر دی، د دوو انقلابي غوايانو (۷-۸ دثور) د شکست او د بل د فتحي د دعواه دارانو په مجادلې کې د حيران او سرگردان ولس قضاوت به څه وي؟ طبعاً چې د تاريخ قضاوت او نيمه پېړۍ پس د دوی انجام پخپله واضح ځواب دی!!

دلته د داسې مناسبي تذکر په هکله ليکم چې واقعاً په پای کې او بالاخره د عروج او زوال له سرگذشت وروسته يې په هکله حکم نشم کولی؟! د کوم حکومتي او انقلابي دور تحسین او امتنان وکړم، چاته د هغوی د بريا مبارکي ورکړم، د چا د شکست مذمت او ملامت وکړم؟ د کوم فوت شوي دوران آرمان وکړم؟ چاته ووايم چې لدې درسونو عبرتونه واخلي...لاهم پر چا د مثبت قضاوت گنجایش نه وينم، ځکه چې رڼه او د پایداری لپاره اساسي مزل او قوي تکل نه ترسترگو کيږي....!!

#کنترول شوې انارشي هيڅکه د دولت جوړونې او د قانون د حاکمیت آدرس نشي کيدای مگر دا چې واقعاً د دولت جوړونې او د قانون د حاکمیت چتر نه وی ایجاد شوی...! اساسي قانون او فرعي قوانين لازم دي، د قانون دولت لازم دی، د ژوند چارې يې دستور او اصولو پرمخ نه ځي، د شريعت معاملات هم نظم او انضباط ته اړتيا لري، د وگړو وجايب، حقوق او الزاميتونه عیناً د دولت د الزاميتونو او وجاييو په شان لازمي دي... د هر شي حد او حدود او د هر چا مسووليتونه او صلاحيتونه بايد په مدني قوانينو او شرعي احکامو سره تشریح او تدوين شي، که د قوانينو خلا ډکه نشي د نظام چارې به له جدی گواښونو سره مخامخ شي.

په مقدمې کې مې سوال وکړ، چې په جگړه ځپلو، د کم صلاحيت لرونکو، ضعيفه او فقير، په نورو د متکي او په مزمنو بحرانونو کې د راگير هېوادونو د ملت جوړونې او دولت جوړونې (يعني د دايمي سولې او ملي ثبات) نقش به څوک او څنگه ادا کوي؟ جواب خو يې همدا اوږد تحليل دی، مگر لنډه دا چې: پخپله د ملتونو لخوا، د دوی په اراده او قربانيو، د ملي دولتونو په واسطه او د دې وطن په سرشاره منابعو باندې...هغه منابع چې زمونږ وطن نه بلکې د ټولې جغرافيا د عمران لپاره ځوابده دي...ولس بايد د فعالې ونډې لپاره د حکومتونو لخوا آماده او وکارول شي، د پېړيو سربندې غني منابع د غنامندۍ، پرځان اتکا او ثبات لپاره وکارول شي..

اکيداً يې پدې ختموم چې فرصت د خدای نعمت او قدرت د خدای د ابتلاً مشغله ده، د بريا لپاره زمونږ په ۲۰۰ کلن تاريخ کې تر نن زيات گنجایش هيچ نظام ته په لاس ندی ورغلی، ددې سمبالنه او پالنه پکار ده!!